

תורת אמן

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה י: גדרי ברכת בורא פרי העץ (2): דיני גרעינים
וקליפות

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה י: גדרי ברכת בורא פרי העץ (2): דיני גרעינים וקליפות

*

רקע

בסוגיה הקודמת למדנו שמברכים ברכת "בורא פרי העץ" רק על גידולי העץ שיש להם שם פרי, וכן למדנו שניתן ללמוד מדיני ערלה מהם המינים וחלקי הצמח שיש להם שם פרי. הראשונים והפוסקים בסוגייתנו מיישמים עקרונות אלו לגבי חיוב ברכה על גרעינים וקליפות.

מקורות

- א. גמ' לו: "ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי... ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא"
- ב. תוס' ד"ה קליפי
רא"ש ס' ד
רשב"א ד"ה קליפי
- ג. שו"ע ס' רב סע' ג, ה, ומשנה ברורה

רשב"א ד"ה קליפי

קליפי רמון והנץ שלו אגוזים והגרעינים חייבין בערלה. כתבו בתוס' דמכאן יש ללמוד שיש לברך על הגרעינים של גודגניות שקורין צירדיש וגרעיני אפרסקין ותפוחים וכל מיני מפירות בורא פרי העץ. ואינו מחוור בעיני כלל, שאלו אין חייבין בערלה משום פרי אלא מרבווי דאת דרשינן את הטפל לפריו, והיינו דערבינהו ותננהו בהדי קליפי אגוזים וכולהו מאת מרבינן להו, ואדרבה בשל גודגניות ואפרסקין שגרעיניהן מרין משמע דלא מברך בהו כלום, ולא אדעתא דידהו נטעי להו כלל. ואי ממתק להו על ידי האור מברך עליהו שהכל. כך נראה לי.

הסבר הסוגיה

קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים אסורים בערלה. [משנה ערלה פ"א מ"ח]

הגמ' [לו:]: מביאה משנה במסכת ערלה [פ"א מ"ח] האומרת שקליפי אגוזים וגרעינים חייבים בערלה. תוס' [ד"ה קליפי] לומדים מכאן לדיני ברכות: "מכאן שיש לברך על הגרעינים של גודגניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינים של פירות בורא פרי העץ". הרשב"א [ד"ה קליפי] חולק על התוס', ולדעתו לא ניתן ללמוד מחיוב ערלה לדיני ברכות: "אלו אין חייבין בערלה משום פרי אלא מרבווי ד'את' דרשינן את הטפל לפריו, והיינו דערבינהו ותננהו בהדי קליפי אגוזים וכולהו מ'את' מרבינן להו". תוס' סוברים שחיוב גרעינים בערלה הוא משום שיש להם שם פרי, ולכן ניתן להסיק מכאן שברכתם "בורא פרי העץ", ואילו הרשב"א סובר שאין לגרעינים שם פרי, וחיובם בערלה הוא מדרשה המיוחדת לערלה: "'את פרי' - את הטפל לפרי", ולפיכך אין מברכים על גרעינים "בורא פרי העץ".

הרשב"א מוסיף שאם הגרעינים מרים "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי", ואם ממתקם באור ומכשירם לאכילה, מברך עליהם "שהכל".

תוס' לומדים מדין ערלה שמברכים על גרעינים "בורא פרי העץ" אך אינם מסיקים מסקנה זו גם לגבי קליפות הפירות. נראה להסבירם על פי הרא"ש [סי' ד] המחלק בין חיוב ערלה בקליפות לבין חיוב ערלה בגרעינים. חיוב ערלה בקליפות הוא מדין שומר לפרי הנלמד מדרשת הכתוב לגבי ערלה, ולא ניתן ללמוד ממנה להלכות ברכות. גרעינים אינם שומרים לפרי, וחיובם בערלה מוכיח, לדעת התוס' והרא"ש, שיש עליהם שם פרי, ולכן מברכים עליהם "בורא פרי העץ"¹.

הט"ז [סי' רד סקט"ו] פוסק על פי דברי התוס', שמברכים על קליפות תפוזים שמרקחים אותם בדבש "בורא פרי האדמה". המגן אברהם [סי' רב סק"ז] אינו מקבל את הדיוק בדברי התוס', והוא מפרש שאין הברך בין קליפות לבין גרעינים, וברכתם "בורא פרי העץ". הפרי מגדים [אשל אברהם סי' רב סק"ז] מאמץ את הבנת הט"ז, שקליפות אינן מוגדרות פרי, אך מוסיף שלמעשה מברכים עליהם "שהכל", כיוון שלא נטעי אינשי אדעתא דקליפות.

סיכום

תוס' סוברים שגרעיני פירות מוגדרים כפרי וברכתם "בורא פרי העץ", הרשב"א סובר שאינם מוגדרים כפרי וברכתם כנראה "בורא פרי האדמה". משמע מדברי התוס' והרא"ש שקליפות אינן מוגדרות כפרי ומברכים עליהן "בורא פרי האדמה", אך המגן אברהם אינו מקבל דיוק זה בדברי התוס', ולדעתו מברכים על קליפות "בורא פרי העץ".

הלכה

השו"ע [סי' רב סע' ג] פוסק כתוס' וכרא"ש, שמברכים על גרעינים בורא פרי העץ. מוסיף השו"ע ופוסק, שרק על גרעינים מתוקים מברכים בורא פרי העץ, "ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואם מתקן על ידי האור מברך עליהם שהכל".

האחרונים [מג"א (סק"ז), הגר"א (אות ח) ועוד] התקשו בפסק השו"ע. השו"ע פוסק שגרעינים הם פרי, ואם כך, כשממתק אותם על ידי האור צריך לברך בורא פרי העץ, כמו שמברכים בורא פרי העץ על שקדים מרים שממתקים אותם על ידי האור [סי' רב סע' ה]. מתרץ המגן אברהם [שם], שרק גרעין מתוק הוא חלק מהפרי, אבל גרעין מר שאינו נאכל כפי שהוא אינו חלק מהפרי, ולכן ברכתו "שהכל" אף כשממתקים אותו. המשנה ברורה [סקכ"ה] פוסק שאין לזוז מפסק השו"ע לגבי גרעינים מרים, אך מוסיף [שער הציון אות כו] שאם בירך "בורא פרי אדמה" או "בורא פרי העץ" יצא ידי חובתו.

¹ ניתן לדייק שגם הרשב"א [ד"ה קליפין] הבין כך את שיטת התוס', שהרי הוא מוכיח נגד הבנת התוס' בדין גרעינים, מכך שהמשנה "ערביניהו ותננהו (לגרעינים) בהדי קליפי אגוזים וכולהו מ'את' מרבינן להו". אם לדעת התוס' מברכים על קליפות "בורא פרי העץ" עירובם של דין קליפות וגרעינים ביחד אינו מוכיח דבר.

הרבה אחרונים [הגר"א (אות ח), אבן העזר (שם ד"ה פסק שו"ע), הפרי חדש ועוד] חולקים על פסק השו"ע, ולדעתם יש לפסוק כרשב"א שגרעינים אינם פרי ומברכים עליהם "בורא פרי האדמה"².

לגבי קליפות, המשנה ברורה [סקל"ט] מביא את שלוש הדעות, ופוסק לברך "שהכל", שיוצאים בה לכולי עלמא, ואם בירך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה יצא מספק.

² הפרי חדש פוסק שמברכים על גרעינים "שהכל". רבי עקיבא איגר תמה מדוע מברך "שהכל", והרי נטעי אינשי גם אדעתא דגרעינים. עיין עוללות אפרים לר' אפרים מרגליות [סי' 1] המבאר את דברי הפרי חדש.